

EU og arbejdspladsromanen

Landbrug og bureaukrati hos Robert Menasse og Michel Houellebecq

It was the worst of times, it was the worst of times.

– Ali Smith, *Autumn*

That morning, Jim Sams, clever but by no means profound, woke from uneasy dreams to find himself transformed into a gigantic creature.

– Ian McEwan, *The Cockroach*

Kan man forestille sig en litteraturhistorie om Den Europæiske Union? Mens både det globale og det lokale ligesom nationalstaten og velfærdsstaten har været tematiseret flittigt i den moderne roman, så har EU sjældent været i fokus. Under indtryk af eurokrisen (2009-), flygtningekrisen (2015-) og *Brexit* (2016-) synes EU imidlertid at vinde indpas i samtidsromanen, om end på en måde hvor flere forfattere stiller sig overvejende og spørgende til emnet. Det er således karakteristisk, at åbningssætningerne i to af de mest omtalte *Brexit*-romaner, Ali Smiths *Autumn* (2016) og Ian McEwans *The Cockroach* (2019), er omvendinger af de berømte begyndelsessætninger fra Charles Dickens' *A Tale of Two Cities* (1859) og Franz Kafkas *Die Verwandlung* (1915).¹ Hvor Smith erstatter Dickens' "best of times, worst of times" med det mere dystre "worst of times, worst of times", er det hos McEwan et kryb, der en morgen finder sig forvandlet til et menneske, og mere præcist til den engelske premierminister. For begge forfattere er *Brexit* overrumplende i en grad, der ansporer dem til at bladde tilbage i litteraturhistorien efter et dækkende sprog samtidig med, at de finder det nødvendigt at vende traditionen på hovedet for at give form til overrumplingen.

Skotske Smith og engelske McEwan skriver *Brexit*-kritisk om frustrationen over at forlade EU. I denne artikel fokuserer jeg på to EU-romaner, der er skrevet fra medlemslandenes position, nemlig den EU-begejstrede østriger Robert Menasses *Die Hauptstadt* (2017) og den franske EU-skeptiker Michel Houellebecqs *Sérotonine* (2019).² Mens Smith og McEwan viser problemerne ved at forlade EU, undersøger både *Hovedstaden* og *Serotonin* EU-medlemsskabets konsekvenser. Begge værker kan anskues som arbejdspladsromaner, idet de, om end med forskellig vægtning,

portrætter to kategorier af arbejde: det arbejde, som finder sted inden for EU's embedsværk og det arbejde, hvis rammevilkår forandres af diverse EU-direktiver. Til den anden kategori hører adskillige erhverv – forretningsarbejde, politiarbejde, undervisningsarbejde – hvoriblandt landbruget dog indtager en nøglerolle hos begge forfattere. Romanernes pendulere mellem de to arbejdskategorier giver anledning til både at undersøge den magtudøvelse, der finder sted i EU-embedsværket, og de konsekvenser denne har for en række personers liv og arbejdshverdag. Hvor klassiske arbejderromaner som Émile Zolas *Germinal* (1885) og Martin Andersen Nexø's *Pelle Erobreren* (1906-10) var strukturerede omkring klart optrukne magtkampe mellem arbejdsgivere og arbejdstagere, så er det min påstand i det følgende, at magtens fordeling og virke er markant mere flygtig hos både Menasse og Houellebecq. For at foregribe et argument jeg skal udvikle nedenfor, mener jeg, at man i begge tilfælde kan tale om en art suverænitet uden suveræn. Den pointe kan reformuleres med eksempler fra de to romaner: EU's afskaffelse af mælkekvoter (Houellebecq) og mangelfulde koordinering af medlemslandenes svineeksport (Menasse) har dramatiske konsekvenser for romanernes landmænd, men beskrivelserne af EU's bureaukratiske beslutningsgange giver fornemmelsen af en flygtig magt, hvor beslutninger synes at emanere fra systemet snarere end fra personer, der kan stilles til ansvar. I romanerne ser vi konsekvenserne af, at der udøves magt, men eftersøgningerne efter en ansvarlig magthaver ender blindt, i mellemrummene mellem diverse styrelser, nævn, råd og interessenter.

EU, arbejdet og den forsvundne suveræn

Menasses *Hovedstaden* er en fletteroman, hvor perspektivet forskyder sig mellem godt ti karakterer, der ikke nødvendigvis har andet tilfælles end deres berøring med Bruxelles og EU-kommissionen. Menasses ambition, forklarer han i et essay, var oprindeligt at bruge en EU-embedsmand som protagonist og undersøge, om det stadig var muligt "at skrive en realistisk roman, der, gennem sine manifestationer af virkeligheden, afbilleder en epokes essens" (Menasse 2015, 17). I romanen, som udkom fem år efter essayet, genkender man denne karakter i form af Martin Susman, den østrigske embedsmand i Kommissionens Generaldirektorat for Uddannelse og Kultur, men undervejs i skriveprocessen må Menasses ambition have ændret sig fra det monofokale til fletteromanens multifokale perspektiv. Den ændring har blandt andre givet plads til Martins chef, den græsk-cypriotiske Fenia Xenopoulou, og hans bror Florian Susman, der udover at være landmand også er formand for European Pig Producers og lobbyist i Bruxelles. Centralt blandt romanens mange intriger – en afsporet eftersøgning, et drab, kærlighedsdrømme – står Martin Susmans arbejde med at manøvrere bureaukratiet og planlægge en højtidelighed, der skal markere EU-kommissionens forestående jubilæum.

Mens *Hovedstaden* overvejende udspiller sig i Bruxelles og skaber dynamik ved at springe fra karakter til karakter, er *Serotonin* en moderne pícaro-roman, der præsenterer Spanien, Paris og Normandiet set fra en tidligere landbrugskonsulents, den 46-årige Florent-Claude Labroustes, idiosynkratiske perspektiv. Det er karakteristisk for pícaro-romanen i dens klassiske og moderne varianter, at dens hoved-

karakter snarere er en skæv iagttager af verdens gang, en “unattached outsider” (Parker, 5) eller en “underdog” (Madsen, 56), end en egentlig initiativtager til begivenheder. Florent-Claude har da også netop problemer med at “tage [sit] liv i egne hænder” (s. 18) og med “at bringe [det] i forbindelse med [andres liv]” (s. 17). I modsætning til Andersen Nexø's Pelle, der samler arbejderne til faglig kamp mod arbejdsgiverne og på den måde sætter sin vilje igennem, rejser Florent-Claude i *Serotonin* rundt og besøger steder og personer, der tidligere betød noget eller, snarere, tidligere bar løftet om at kunne komme til at betyde noget for ham. Romanens fascinationskraft består i dobbeltheden mellem på den ene side jegfortællerens depressive, chauvinistiske og altid distancerede blik på begivenhederne og på den anden side den langsomme historie om, hvordan dette blik blev formet af en række sært uovervejede og ligesom tilfældige valg og fravalg. Interessen for organiseringen af det moderne arbejdsliv er ligesom det fremmedgjorte blik på sociale fællesskaber karakteristisk for Houellebecq's forfatterskab (Sweeney; Morrey, fx 48-49), men det er noget nyt, at blikket i *Serotonin* falder på landbrugets rammevilkår, sådan som disse ændres af fjerne EU-direktiver.

Som romanbeskrivelserne viser, handler både *Hovedstaden* og *Serotonin* om arbejde og om den moderne arbejdsplads, men de adskiller sig tydeligvis fra den klassiske arbejderroman, og dét på måder, som er sigende for de to romaners kortlægning af EU. Med afsæt i en analyse af Zola og Andersen Nexø har Nicklas Freisleben Lund argumenteret for at læse udvalgte arbejderromaner med udgangspunkt i strejken som topos (Lund). Strejken, viser han, optegner en konfliktlinje mellem arbejdsgiver og arbejdstager, som arbejderromanerne kan gøre til genstand for simple eller komplekse fortællinger eksempelvis ved at rejse problemet angående voldelig og ikke-voldelig konflikt eller ved at bruge skruetrækkeren som tvetydig figur til at undersøge engagementets sårbarhed og omkostninger. Strejketoposet giver dermed anledning til at tænke arbejderromanen som en konfliktroman, hvor arbejdet på den ene side sætter et skel mellem arbejdsgiver og -tager og på den anden side skaber solidaritet internt blandt arbejderne. I Menasses og Houellebecq's EU-romaner oplever bureaukraterne og landmændene, som jo altså ikke er arbejdere i Marx' forstand, at der bliver udøvet magt over dem, men det forbliver uklart for dem og for læseren, hvem der træffer de beslutninger, de rammes af, hvilket muligvis forklarer, hvorfor solidaritet fremstår problematisk i begge romaner.

Når det er svært at udpege, *hvem* der udøver magt over romanernes fiktive landmænd, har det at gøre med, hvad der foregår i det, jeg foroven kaldte romanernes første kategori af arbejde: bureaukratiet i EU's embedsapparat. Som Menasse bemærker i sit essay, så er der ikke noget, der fylder så meget i diskussioner om EU, som forestillingen om et svulmende bureaukrati (Menasse 2015, 17), og det var derfor overraskende for ham at komme til Bruxelles og opdage, at “Bruxelles-bureaukratiet er ekstremt slankt. Til at administrere hele kontinentet har EU færre funktionærer til rådighed, end byen Wien har alene” (s. 22). På trods af essayets kritik af forestillingen om et galoperende bureaukrati, portrætterer romanen, ofte med satirisk bid, en organisation med en uendelig række af grupper og enheder, hvis funktion ofte er højst uklar. Eksempelvis hedder det om Martin Susman, at han er “embedsmand ved Europakommissionen, ‘Generaldirektoratet for Uddannelse og

Kultur', nærmere bestemt Direktorat C (kommunikation), og desuden var han leder af afdeling EAC-C-2, programmet for kultur og kulturelle tiltag" (s. 49). Internt, hedder det videre, kalder medarbejderne deres afdeling *Noas Ark*, fordi en ark ikke har noget mål, men blot "følger med strømmen, vugger på bølgerne, trodser stormene [med] kun ét mål for øje: at redde sig selv og sin last" (s. 43).

Mens Menasse gør detaljeret rede for EU-bureaukatiets arbejdsgange, anlægger Houellebecq et mere distanceret blik på EU. Det betyder imidlertid ikke, at hans grundlæggende analyse af unionen er en anden, hvilket man aner, når Florent-Claude fortæller, at "jeg var [...] ansat i Landbrugsministeriet, min væsentligste opgave bestod i at skrive notater og rapporter til forskellige forhandlingsrådgivere der som oftest befandt sig i EU-systemet eller deltog i bredere forhandlingsrunder inden for handel, og hvis rolle det var at 'definere, understøtte og repræsentere det franske landbrugs synspunkter'" (s. 26). Denne understøttende rolle giver nok kendskab til og involvering i de politiske beslutningsprocesser, men som fortællers gamle studiekammerat og mislykkede landmand, Aymeric, udmærket er klar over, så har "funktionærer ikke [...] så mange manøvre muligheder" (s. 240), og selv om Florent-Claude faktisk var ansat på en lukrativ kontrakt, så gav det ham ikke, som han lakonisk anfører, før han fortsætter sit eskalerende alkoholforbrug, "flere manøvre muligheder" (s. 240). De franske landmænd var "ganske enkelt [...] fortabt", og på trods af, at Florent-Claude i sit arbejde i Bruxelles "spillede en vis rolle i formuleringen af Frankrigs synspunkter angående det europæiske landbrugsbudget", så konkluderer han, som den moderne pícaro han er, at "verden ikke var en af de ting jeg kunne ændre" (s. 181).

Menasses ark-metafor signalerer, at EU-embedsmændene kun sekundært forsøger at afhjælpe de problemer, europæiske borgere oplever, imens de primært er interesserede i karrieremæssig selvopretholdelse. Hos Houellebecq er analysen, at embedsmændene og -kvinderne overvejende er kompetente, men konstant krambolerer med nogle markedsstrukturer, som de er ude af stand til at ændre på. Selvom årsagerne er forskellige, så er virkningerne af det bureaukratiske embedsarbejde det samme i de to romaner: ingenting. Det er altså snarere afmagten end magten, romanerne viser i deres kig ind bag facaderne i Bruxelles. Og alligevel finder der en magtudøvelse sted, som er fuld af konsekvenser for de karakterer, der befinder sig i den kategori af erhverv, hvis rammevilkår er påvirkede af EU-direktiverne.

I *Hovedstaden* er det Martin Susmans bror, Florian, der tydeligst udtrykker de europæiske landmænds problemer. Florians karakter balancerer mellem at være et karikeret brushoved, der ikke har andet end foragt til overs for de "ignoranter eller galninge", der, "hjernevasket af dyrebeskyttelsesmafiaen eller af vegetarernes lobby", styrer EU's landbrugspolitik (s. 66) og at være en engageret og vidende, om end partisk, talsmand for europæiske svinebønder. Det er ham, der forklarer, at alle europæiske svineproducenter ønsker at eksportere kød til Kina, som lige nu er "det største vækstmarked" (s. 67). Der er imidlertid ikke noget enkelt medlemsland, hvis svineproducenter kan imødekomme hele den kinesiske efterspørgsel. Det taler for, mener Florian, at medlemslandene overlader retten til at forhandle om kinesisk svineeksport til EU-kommissionen, som "så kan indgå en [samlet] handelsaftale med Kina" (s. 67), men i stedet for at forfølge det spor ligger medlemslandene i intern

konkurrence med hinanden, fordi Kina insisterer på, og får lov til, at forhandle individuelt med medlemslandene, der derfor underbyder hinanden, mens der konstant kommer nye og, må man forstå, skadelige “direktiver, der skal reducere svineproduktionen i Europa” (s. 69).

Også *Serotonin* rummer en strukturel analyse af den europæiske landbrugssektor, men analysen suppleres af et kig ind i stalden hos den aristokratiske mælkeproducent Aymeric, som personligt mærker konsekvenserne af branchens ændrede rammevilkår. Modsat *Hovedstadens* Florian Susman, der satser på “masseproduktion” for at højne afkastet i en situation med faldende salgspriser (Menasse 2018, 208), driver Aymeric ikke “industrielt opdræt”, men står op “hver morgen klokken fem” for at malke sine køer med hænderne (Houellebecq, 147). Han “respekterer betingelserne for økologisk mærkning” og giver køerne plads (s. 148), men, og det er tragedien, “jo mere [han] prøver at gøre det rigtige, jo dårligere klarer [han sig]” (s. 149). Med sit kendskab til national og europæisk landbrugspolitik kan Florent-Claude ikke hjælpe Aymeric, men blot levere “den objektive bekræftelse af katastrofen” (s. 247).

Landbruget i Frankrig, forklarer Florent-Claude, er underlagt “en enorm omstrukturering”, der handler om, at det allerede formindskede antal af franske landmænd skal reduceres yderligere til “halvdelen eller en tredjedel af det nuværende niveau for at nå de europæiske standarder” (s. 247). I den proces vil landmænd “[forsvinde] individuelt i hver deres afkrog” (s. 247), men det “endelige nederlag” (s. 248) kommer først, når den proces er tilendebragt, for da kommer de tilbageblevne landmænd i “kontakt med verdensmarkedet, og kampen om den globale produktion kan vi ikke vinde” (s. 248). Florent-Claudes egne tidligere idealer om at “prioritere kvaliteten, forbruge lokalt og producere lokalt og beskytte jorderne og grundvandet ved at vende tilbage til en kompleks form for vekseldrift og bruge dyregødning” (s. 107), er med andre ord blevet løbet over ende af en markedslogik, der ikke tolererer “protektionistiske foranstaltninger” (s. 248). Igennem hele sit arbejdsliv har Florent-Claude “haft at gøre med folk som var parate til at dø for handelsfriheden” (s. 248), og på den måde synes situationen i *Serotonin* at være en art dystopisk version af EU’s idealer om det frie marked. Af Schuman-erklæringen (1950), det dokument der lå til grund for oprettelsen af Det Europæiske Kul- og Stålfællesskab, fremgår det nemlig, at det foreslåede fællesskab vil adskille sig fra “et internationalt kartel, der sigter mod fordeling og udnyttelse af nationale markeder gennem restriktive fremgangsmåder” ved i stedet at “sikre sammensmeltning af markederne og udvidelse af produktionen” (Schuman-erklæringen).

I det følgende skal jeg fortsætte undersøgelsen af, hvad der ligner et afsporet EU ved at fokusere først på *Hovedstaden* og bureaukратиets arbejde med at planlægge The Big Jubilee Project og dernæst på *Serotonin* og romanens særegne anvendelse af det strejketopos, som er vigtigt for flere klassiske arbejderromaner.

Hovedstaden og magtens tomrum

I *Hovedstaden* har en Eurobarometermåling vist, at “EU’s corporate image [...] [er] røget helt i bund” (53). Særlig grelt står det til for Kommissionen og for at “styrke

dens corporate identity” (s. 59), foreslår generaldirektøren for DG COMM en markering af årsdagen for Europakommissionens grundlæggelse. The Big Jubilee Project er født, men hurtigt kaprer Fenia Xenopoulou ideen i et forsøg på at tage “æren for projektet” (s. 59). Hun er klar over, at en markering ikke er nok i sig selv og sender derfor det spørgsmål, som er omdrejningspunktet for meget af romanen, videre til Martin Susman og hans gruppe: “hvad var ideen bag, hvilken idé var det hele bygget op omkring?” (s. 61). Spørgsmålet om, hvad der kan være “samlingspunkt for jubilæumsfesten” (s. 176) og være “hertet” i det hele (253), finder sit svar i navnet Auschwitz og udsagnet “*aldrig mere*” (s. 179). En række bureaukratiske omstændigheder eller, som det hedder i romanen, “en fissil kerne af uhåndgribelig politisk energi” (s. 314) gør imidlertid, at jubilæumsfesten ikke bliver gennemført. Den mislykkede fejring af Kommissionen henter litteraturhistorisk inspiration i Robert Musils *Manden uden egenskaber* (1930-1943), som jeg skal berøre, før jeg vender mig mod den litterære gestaltning og de politiske implikationer af det forfejlede Big Jubilee Project.

Musil arbejdede på *Manden uden egenskaber* fra 1921 til sin død i 1942, men romanen udspiller sig i 1913, året før 1. verdenskrigs udbrud, og den diskontinuitet mellem et før og et efter er afgørende for romanen og for læserens vurdering af den såkaldte parallelaktion. I Tyskland vil kejser Wilhelm II kunne fejre 30 års jubilæum i 1918, men i romanen følger man en række wienske aktører, der, parallelt med de tyske festforberedelser (heraf navnet parallelaktionen) og optændt af en mere eller mindre oprigtig patriotisk ild, planlægger en markering af Franz Joseph 1. af Østrig-Ungarn og dennes forestående 70 års jubilæum. Som læsere vidste, da romanens første bind udkom, ville såvel verdenskrigens udbrud som Franz Josephs død aflyse alle jubilæumsplaner, og det er visheden om krigens destruktion, der sætter betingelserne for læserens vurdering af de patriotiske fejningsplaner. Som det senere er tilfældet hos Menasse er også Musils karakterer optagede af at finde jubilæets “store ide”, men “gribende ideer” er svære at indfange, fordi de, som Musil skriver i sin legende essayistiske tone, der på én gang formår at fremsætte dybsindige refleksioner og trække tæppet væk under dem, er som “en evig sjæl, der [...] opløser sig til intet ved ethvert forsøg på at tage om den med kolde ord” (s. 120).³

Med sin tematisering af The Big Jubilee Project henter Menasse altså motivisk inspiration hos sin landsmand, men i modsætning til *Manden uden egenskaber* er *Hovedstaden* en samtidsroman, og det sætter søgningen efter en idé i et anderledes lys. På trods af sine ironiske og satiriske kvaliteter er den affektive grundtone i *Manden uden egenskaber* præget af et eksistentielt meningstab, der har en filosofisk klangbund i Nietzsches forfatterskab og et historisk udgangspunkt i krigserfaringen og opløsningen af det østrig-ungarske dobbeltmonarki (Magris). Hos Menasse genfinder man i nogen grad erfaringen af meningstab i beskrivelserne af David de Vriends senilitet (s. 218-219) og politimanden Émile Brunfaus helbredsproblemer og deres negative indflydelse på hans professionelle selvforståelse (s. 234-236). Den primære årsag til besværet med at indfange EU-kommissionens idé er dog ikke et filosofisk, historisk eller eksistentielt meningstab, men snarere EU-apparatets institutionelle selvunderminering og, med den gammeldags professor Erharts ord, uopfindsomme EU-aktørers krav om “mere vækst” (s. 284) og generelle “more of the same”-tilgang til EU’s problemer (s. 246).

Spørgsmålet om EU's institutionelle selvunderminering rækker ud over *Hovedstaden* og trækker tråde til både Menasses essayistik og samtidige politologiske diskussioner. I sit essay om EU argumenterer Menasse, med særlig adresse til EU-rådet, for, at EU er “det eneste politiske system i de politiske systemers historie, i hvilket institutionen udstyret med størst magt igen og igen modarbejder systemets etableringsformål og nægter at acceptere de politiske mål, som er udpegede i fællesskabstraktaten” (Menasse 2015, 84). Udgangspunktet for hans kritiske pointe er, at EU fra begyndelsen var tænkt og til stadighed bør tænkes ikke kun som et “fredsprojekt”, men også som et “krav om at komme hinsides nationalstaterne” (s. 115). Med Lissabontraktaten, skriver Menasse, blev EU-rådet – det vil sige det af EU's to lovgivende organer, som er bemanded af ministre fra de forskellige medlemslande – styrket i forhold til både Kommissionen og Parlamentet, og dermed kom nationale særinteresser til at stå stærkere i EU, hvilket underminerer institutionens supranationale ambition. I *Hovedstaden* fremføres præcis den pointe af Erhart, der som medlem af tænketanken New Pact for Europe argumenterer for, at “EU skal videreudvikles [...] til et postnationalt fællesskab” (s. 371).

I den politologiske litteratur er der ingen enighed om, at EU nødvendigvis skal tænkes som et postnationalt fællesskab. I sit arbejde skelner Richard Bellamy således mellem fortalene for på den ene side et supranationalt demokrati (hvortil vi altså kan regne Menasse) og på den anden side talspersonerne for et transnationalt demokrati, hvor EU ikke er en overnational enhed, men snarere et medierende led mellem medlemslandene. “Udfordringen for ethvert regionalt eller globalt demokratisk system, der opererer over eller på tværs af allerede eksisterende demokratier,” skriver Bellamy, “er ikke kun at skulle repræsentere alle individer i kollektive beslutninger på en retfærdig og meningsfuld måde, men også og på samme tid, at skulle tillade dem plads til at udvikle et passende antal sociale, økonomiske og kulturelle livsformer, som respekterer pluraliteten af både menneskelige goder og værdier og måderne, hvorpå disse kan kombineres og forfølges” (Bellamy, 9). Mens den supranationale model bedst imødekommer den repræsentationsmæssige del af udfordringen, er den transnationale model bedre, skriver Bellamy, til at italesætte respekten for historisk udviklede og tilkæmpede nationale og lokale forskelle. Han foreslår selv en tredje vej, en “republikansk intergouvernementalisme”, som konceptualiserer de nationale og de regionale og/eller globale institutioner som “delte mekanismer, hvorigennem foreninger af suveræne stater kan foretage gensidige reguleringer af deres interaktioner på måder, der kan retfærdigøres normativt” (Bellamy, 11).

Jeg parkerer den politologiske diskussion her, men vil gerne fastholde EU's institutionelle kompleksitet, fordi den er en vigtig årsag til, at EU-kommissionens idé synes at være blevet borte i Menasses roman. Menasses essay efterlader det indtryk, at nationale særinteresser, som de formuleres gennem EU-rådet, er årsagen til unionens krise, og i *Hovedstaden* er nationale særinteresser da også en vigtig grund til skrinlægningen af The Big Jubilee Project, men – og det er pointen – særinteresserne er én årsag blandt flere.

I romanens EU er det især en englænder, der kæmper for nationale særinteresser, nemlig George Morland. At stille EU i et dårligt lys er blevet et selvstændigt mål for ham, fordi det vil kunne bruges i den på dette tidspunkt begyndende Brexit-debat.

Det gør, at hans arbejde i EU får karakter af “decideret obstruktion” (s. 359). Mere tvetydig er kommissionsformandens kabinetchef, Romolo Strozzi, som på grund af sit blandede europæiske ophav og, velsagtens, sin megalomani tilskrives det Ludvig den fjortende-inspirerede citat “L’Europe, c’est moi” (s. 267). På trods af at han altså inkarnerer Europa og arbejder for Kommissionen, er det ham, der går til protokolchefen hos Europarådets formand, hvis navn, Attila Hidegkuti, signalerer talent for rå politisk destruktion, og hvis arbejdsplads i Rådet insinuerer nationalistiske inklinationer. Hidegkuti forstår da også straks, at The Big Jubilee Project vil skabe splid, fordi fejringen af Kommissionen vil sætte “flosklen ‘aldrig mere Auschwitz’ lig med ‘afskaffelse af nationalismen og i sidste ende afskaffelse af nationer’ og over for den europæiske offentlighed [vil fremstille] dét som EU’s moralske krav og politiske opgave” (s. 313).

Hvis nationale særinteresser er én af grundene til jubilæumsprojektets aflysning, så er en anden EU’s bureaukratiske uoverskuelighed. EU bliver beskrevet som et magtens “tomrum” (s. 248), hvor politikere er reduceret til “marionetdukker” uden egen politisk beslutningskraft (s. 265), og hvor magten har “sin egen dynamik” (s. 314). I det miljø færdes forskellige typer af medarbejdere. Strozzi excellerer her, fordi han kan indgå studehandler på en pub med sin “ven” Attila (s. 313), og fordi han forstår politik som en fægtesport, hvor man må “undvige og fingere, bruge cirkelfinte, stødfinte, hugfinte og touché” (s. 270) for at komme frem. Længere nede ad rangstien er de bureaukrater, der entusiastisk arbejder på at fastholde status quo for dermed at holde liv i egen karriere. Hertil hører nogle af medarbejderne i Arken samt de “unge karrieredrenge”, hvis eneste målsætning er at “sikre deres egen overlevelse inden for de givne rammer” (s. 146). Martin Susman er en tredje type, fordi han oprigtigt tror på EU og kan tale begejstret om det i en grad, så den karrierebevidste Fenia på et tidspunkt tænker ved sig selv: “Sikke levende den svedige, grå mand pludselig var blevet” (s. 179). Martin Susman har en parallelfigur i professor Erhart, der også kæmper oprigtigt for ideen om et supranationalt EU, men det er karakteristisk for dem begge, at de er på en karrieremæssig deroute, og at de mislykkes med at trænge igennem i det bureaukratiske maskineri, som EU er i romanen.

Hovedstaden udruller altså et ugenomsigtigt EU, hvor valgte politikere er reduceret til marionetdukker, og hvor engagerede medarbejdere bliver “knust mellem de store tandhjul foroven og de små tandhjul forneden” (s. 264). De mange studehandler og bureaukraternes udbredte egeninteresse gør det svært at lokalisere egentlige magthavere i romanens univers, men ikke desto mindre bliver der indgået aftaler med vidtrækkende konsekvenser. Således lykkes det på et tidspunkt Tyskland at indgå en “bindende topartsaftale” om svineeksport med Kina og dermed, spår en af romanens karakterer, vil et “hårdt og brutalt” udskilningsløb begynde, hvor andre europæiske lande også vil melde sig og underbyde hinanden “i ren griskhed efter at skabe national vækst” (s. 126). Netop dette var landmanden Florian Susmans rædselsscenario, og efter en bilulykke ender han da også med at ville trække sig tilbage og leve af “oplægningspræmier” fra EU (s. 415). I *Hovedstaden* er der altså en klar bevidsthed om, at EU udøver magt på en måde, som særligt rammer europæiske landmænd. Som jeg skal vise i det følgende, findes der

i *Serotonin* en tilsvarende indsigt, men den kommer til udtryk i en anden type af litteratur, blandt andet fordi Houellebecqs interesse i EU, modsat Menasses, retter sig mere mod dem, der rammes af EU's magtudfoldelse end mod selve institutionens arbejds gange.

Serotonin eller blokaden set gennem kikkert

I flere klassiske arbejderromaner er strejken et centralt plotelement (Lund), og hos Zola og Andersen Nexø går henholdsvis Étienne og Pelle begejstret forrest i den kollektive kamp for bedre vilkår for arbejderne. I *Hovedstaden* agerer en "bondedemonstration" bagtæppe for en diskussion mellem Martin Susman og kollegaen Bohumil (s. 224), men i *Serotonin* udgør landmændenes blokade et dramatisk højdepunkt. I overensstemmelse med pícaro-romanens fortællekonventioner, og i modsætning til situationen hos Zola og Andersen Nexø, opleves blokaden imidlertid ikke fra bevægelsens fortrop, men fra et skævt, distanceret perspektiv. Faktisk kan romanens distancerede blik på menneskelige fællesskaber siges at kulminere i optrinnet, hvor Florent-Claude på afstand og gennem en kikkert ser den protesterende Aymeric plaffe hovedet af sig selv med et stormgevær, umiddelbart efter han og andre landmænd har blokeret motorvejen til Paris og sprængt høstmaskiner til "flere hundred tusind euro" (s. 256) i luften i et desperat forsøg på at "sætte gang i politiske ændringer på et område hvor intet andet var lykkedes hidtil" (s. 264). På trods af sin sympati for landmændene føler Florent-Claude et "ubehag", da han mødes med dem, kort før aktionen går i gang, og han konkluderer, at han "intet [havde] at gøre blandt dem" (s. 243). "Jeg var ikke solidarisk," tænker han, "jeg kunne ikke være det, jeg havde ikke samme liv som dem, mit liv var heller ikke særlig fremragende, men det var ikke det samme liv, det var det hele" (s. 243). Blokadebeskrivelsens distance til det menneskelige fællesskab, er, som jeg skal vise, symptomatisk for romanens samtidsdiagnose såvel som for den stil, Houellebecq udvikler i sin formulering af den.

Det gælder for Florent-Claude, men også for en række af romanens bipersoner, at deres interaktion med omverdenen ofte foregår gennem teknologiske anordninger, hvis detaljerede beskrivelser ofte mimer reklamens formsprog. Yuzu tænder sin "iPhone" og stikker "earplugs" i ørerne, kort efter fortælleren har hentet hende i Almerías lufthavn, og som om det ikke var nok til at understrege hendes distance til fortælleren, tager hun også straks en "maske med fugtende Aloe vera-lotion" på (s. 23). Aymeric's sparsomme kommunikation med sine børn foregår via "Skype" (s. 222), og den tyske ornitolog ses kun med "kikkerter og teleobjektiver" (s. 196), ligesom han gladelig går en "omvej på et kvarter alene for at undgå" at skulle tale med fortælleren (s. 201). Både Yuzu og ornitologen optager endvidere egne seksuelle perversiteter (gruppesex, dyresex og pædo-fili) på video i optrin, der både viser karakterernes teknologisk medierede omgang med verden og deres forvrængede forsøg på at være i kontakt med andre. Florent-Claude selv ynder at se TV, men hans distancerede adgang til livet kulminerer alligevel, i første omgang da han køber en "Schmidt & Bender-kikkert" med "Schneider-Kreuznach-optik" (s. 201), og i anden omgang, da han får lov at låne og træne med Aymeric's sigtekik-

kert, “en Swarovski DS5” (s. 232), der monteres på den type af gevær, der hedder et “Steyr Mannlicher, HS.50’eren” (s. 230).

I sin bog om Houellebecq har Douglas Morrey argumenteret for, at franskmandens romaner rent stilistisk udviser en “tilsyneladende uoverstigelig *distance*” til menneskelige fællesskaber (s. 41). Den *distance* karakteriserer Morrey som både “antropologisk” og “posthumanistisk”, idet “vores samfund bliver observeret, som var det udefra [...], fordi Houellebecqs fortællere ikke føler sig helt og fuldt som en del af det” (s. 41). Hvis det posthumanistiske perspektiv er tydeligere i *Elementarpartikler* (1998) og *Muligheden af en ø* (2005), så er det teknologisk medierede menneske dog en faktor også i *Serotonin*, ligesom det efter min mening er præcist at kalde romanens distancerede betragtning af livet for antropologisk. Når mennesket anskues på *distance* og igennem kikkert, tenderer personers individualitet mod at forsvinde hos Houellebecq for i stedet at give plads til en observation af mennesket som art. Dermed opløses også et klassisk kategorisk mellem dyr og menneske, som det ses i en scene, hvor Schmidt & Bender-kikkerten bliver rettet, ligesom indifferent, mod først fugle og dernæst mennesker:

“ Det lod til at der var tre forskellige slags: en helt hvid, en anden som var hvid og sort, og en tredje som var hvid og havde lange ben og et ditto næb. [...] Også to mennesker (for at være mere nøjagtig, og som kikkertens forstørrelse gjorde det klart, var der tale om to mennesker i halvtredserne med en firskåren fysik) gik rundt på stranden, bevæbnet med muslingekroge og spande, for at fravryste fuglene deres føde. (s. 202)

Igennem kikkerten kan fortælleren som en anden amatør-darwinist konstatere, at livet udfolder sig, men fra sin distancerede position kan han ikke deltage i fællesskaber og erfare deres særegne dilemmaer indefra.

Da Florent-Claude begiver sig mod Pont-l'Évêque den søndag, hvor mælkebøndernes aktion finder sted, har han naturligvis sin kikkert, symbolet på den distancerede betragtning, med, ligesom han sammenligner sin egen rolle med “tragediens kor”, der blot kan bekræfte, at “helten har valgt den vej der fører til ødelæggelse og kaos” (s. 251; 252). Han mislykkes med at få kontakt til Aymeric og de andre demonstranter og parkerer i stedet på en “bakke” nær den tilkørselsrampe til A13, hvor Aymeric's Nissan Navara sammen med “ti-tolv andre pickupper” kort forinden har spærret motorvejen mod Paris (s. 254). Som den klassiske *pícaro* er han tæt på, men ikke i centrum for begivenhederne. Han konstaterer, at han har optimal “udsigt” og betegner sig selv som “vidne til begivenhederne” (s. 254; 255). Det distancerede og teknologisk medierede blik på begivenhederne understreges yderligere ved tilstedeværelsen af journalister og kameramænd, der tager videooptagelser og “fotografier”, som man i en prolepse får at vide, vil havne på forsiden af internationale aviser “fra *Corriere della Sera* til *New York Times*” (s. 257).

Rent stilistisk trækker fortælleren på filmmediets tekniske vokabularium, når han beskriver landmændenes handlinger som “en længe indøvet, perfekt sekvens” (s. 256), og det er da også gennem kameraets eller måske snarere kikkertens linse, man som læser får adgang til optrinnet:

“ [Aymeric] var suverænt smuk, oppustetheden i hans ansigt lod på mystisk vis til at være forsvundet [...] hans lange lyse hår bølgede i den brise der netop da havde rejst sig; der hang en joint i den ene mundvig, og han stod halvt oprejst og støttede sit Schmeisserstormgevær mod hoften; baggrunden var voldsom [...], en flammesøjle vred sig mod himlen på en baggrund af sort røg [...], hans blik og især hans afslappede positur vidnede om en utrolig uforskammethed, det var et af de evige billeder på oprør. (s. 257)

Det scenisk fremstillede optrin eskalerer, og da Aymeric skyder sig selv, tror politistyrken sig fejlagtigt angrebet, hvorefter det kommer til en skududveksling mellem ordensmagten og demonstranterne: Ti landmænd og et medlem af politistyrken dør. På den måde følger begivenhederne en egen automatik, kun delvist gennemtænkt, men alligevel ustoppelig i sin fremdrift såvel for demonstranter og politifolk som for fortælleren og læseren. Med sin ustoppelighed viser aktionen hen til de “ulykkelighedens mekanismer” (s. 303), der præger al menneskelig socialitet i romanen, og da Florent-Claude nærmest i chok forlader blokaden i bil, er det da også netop automatikken, han noterer sig: “Der er en automatik i at køre bil, der er en automatik, lader det til, i næsten alt” (s. 262). På et politisk niveau er optrinnets fatalistiske automatik igangsat af François Hollandes beslutning i 2015 om at afskaffe mælkekvoterne, men den beslutning, der “skulle sende tusindevis af franske kvægavlere ud i fattigdom,” var allerede blevet “uundgåelig efter Nice-traktaten og udvidelsen af EU i 2003, hvor ti nye medlemslande blev optaget i unionen, og Frankrig blev en minoritet” (s. 149; 150).

Hvis Frankrigs landbrugspolitik og EU-medlemskab anskues som en fjern “udløsende faktor” for blokadens dramatiske afslutning (s. 264), så er det imidlertid ikke kun den politiske elite, der bærer skylden for miseren. Umiddelbart efter Florent-Claude har forladt Aymeric’s hjemby, Canville-la-Rocque, besøger han et Leclerc-indkøbscenter i Coutances: “Jeg var fascineret. Aldrig havde jeg forestillet mig at der kunne findes et supermarked med så rigt et vareudbud [...]. Fødevarer fra alle kontinenter bød sig til på endeløse hylder” (s. 272-273). Supermarkedet er et genkommende topos hos Houellebecq, der bruges til et vise “forbrugets nydelser og rædsler” (Morrey, 46), og i *Serotonin* illustrerer det herudover fortællerens afvigelse fra egne idealer om at “forbruge lokalt og producere lokalt” (s. 107) og hans delagtighed i den globale transport af varer, som ifølge hans egen analyse ruinerer de lokale landmænd. Også hvad angår forbrugsmønstre, er Florent-Claude dermed spundet ind i det globale markeds systemiske automatik, som han nok kan være kritisk overfor, men som han, blandt andet på grund af sin forkærlighed for “varianter af hummus” (s. 87), ikke er i stand til at ændre på eller bryde med.

Den manglende evne til at kunne forandre sin egen og andre menneskers livsbane er dermed både et stilistisk, personligt og politisk problem i *Serotonin*, og den er da endelig også forbundet med romanens titel og depressionstematik. Serotonin er navnet på en neurotransmitter, som er forbundet med menneskets følelse af lykke, og visse typer af antidepressiv medicin er derfor designet til at øge mængden af serotonin i synapserne. I romanens afsluttende kapitel beskriver fortælleren virkningen af den antidepressive medicin i termer, som, udover at alludere til Marx’ berømte ellefte Feuerbach-tese, resonerer med resten af romanens indhold:⁴ “Den

skaber ikke noget og forandrer ikke noget; den fortolker. [...] Ved at gøre livet til en række formaliteter gør den det muligt at lade som om. Dermed hjælper den menneskene med at leve, eller i det mindste med ikke at dø – i et stykke tid” (s. 348). Det er en pessimistisk konklusion, men den viser tilbage til det forhold, at menneskene, og især landmændene, i romanen er underlagt en upersonlig magtudfoldelse, der stammer fra et konkurrenceorienteret EU og et globalt handelsmarked. I stedet for at tage skæbnen i egne hænder og, med Marx, forandre verden, her ved at engagere sig i et forpligtende fællesskab (politisk, amourøst, professionelt), reduceres karaktererne i *Serotonin* til atomiserede kasterbolde for markedets automatikker.

Konklusion

Ménasse og Houellebecq skriver fra forskellige politiske udgangspunkter, og *Hovedstaden* og *Serotonin* forbinder sig ligeledes med uens europæiske romantraditioner. Ikke desto mindre deler romanerne en interesse for det politiske og administrative arbejde, der foregår i EU, og for de måder forskellige EU-regulativer påvirker navnlig landbrugets rammevilkår. Hvor hovedvægten hos Ménasse ligger på kortlægningen af det besynderlige og delvist selvunderminerende EU-apparat, fokuserer Houellebecq omvendt skarpere på den enkelte landmands lod, uden at han af den grund mister blikket for EU's upersonlige magtudfoldelse. Med en mere pointeret formulering er begge forfattere optagede af, hvad jeg har kaldt suverænitet uden suveræn, men hvor Houellebecq primært belyser konsekvenserne af suverænitetsudfoldelsen, skuer Ménasse i højere grad ind i magtens maskinrum og finder det blottet for en legemliggjort suveræn.

Med deres optagethed af forskellige kategorier af arbejde er *Hovedstaden* og *Serotonin* afgjort *arbejds-* og *arbejdspladsromaner*, men hvordan forholder de sig til arven fra *arbejderromanen*? Hvor *Germinal* og *Pelle Erobreren* begge udfolder sig på geografisk begrænsede områder (henholdsvis området omkring Montsou-minen og, i tredje bind af *Pelle Erobreren*, København), er Florent-Claudes konstante bevægelighed og optagethed af specifikke geografiske lokaliteter et iøjnefaldende træk ved *Serotonin*, som snarere forbinder sig med *pícaro-romanen* end med *arbejderromanen*. Fortællerens mobilitet er vigtig for *Serotonin*, fordi den gør det muligt at påpege rækkevidden af de ansigtsløse direktiver, der stammer fra EU og fra de betvingende forbrugsmuligheder, der åbnes af et lige så anonymt globalt handelsmarked. I modsætning til *Serotonins* ufravigelige førstepersonsperspektiv kombinerer *Hovedstaden* arbejds-motivet med fletteromanens multifokale fortælleform. Det er rigtigt, at også Zola i *Germinal* sammenfletter forskellige mineaktørers perspektiv på hændelsesforløbet, men hvor Zola bruger perspektivforskydningerne til at pendulere mellem og dermed etablere konfliktens forskellige lejre – minearbejderne og mineejerne – bruger Ménasse dem snarere til at foretage en slags partielle punktnedslag, der hver især tilbyder ét fragmenteret perspektiv på det samlet set uoverskuelige EU-apparat.

I den klassiske arbejderroman var arbejdernes solidaritet og sociale fællesskab endelig det centrale anliggende. Ménasse og Houellebecq trækker nok på visse af arbejderromanens konventioner (blokaden, arbejds-motivet), men som jeg har vist,

sker det i forskelligartede kombinationer med andre romantyper (pícaro-romanen, den modernistiske roman, fletteromanen). Dermed gør de to faktisk på genreniveau, hvad Ali Smith og Ian McEwan gjorde på sætningsniveau: I forsøget på at bringe det forvirrende EU-stof på narrativ form vender Menasse og Houellebecq tilbage til velkendte former og motiver, men i samme bevægelse ændrer de på centrale aspekter af de klassiske genrer for at lade den nye og anderledes erfaring af EU træde frem. Resultatet er i begge tilfælde portrætter af en politisk virkelighed, hvori arbejderromanens idealer om solidaritet og fælles målsætninger er erstattede af studehandler, uigennemsigtighed og et udpræget besvær med at indgå i menneskelige relationer. Den mistrøstige situation kan man naturligvis reagere på på forskellige måder. Man kan, som Houellebecq gør det i interviews, længes tilbage mod nationens trygge rammer, men man kan også, sådan som Menasse gør det med undertitlen på sit essay, gå kritisk ind i sin samtid og forklare, “hvorfors det demokrati, der er blevet os givet, må blive et, vi kæmper for.”

Noter

- 1 “It was the best of times, it was the worst of times” (Dickens, 5); “Da Gregor Samsa en morgen vågnede af urolige drømme, fandt han sig i sin seng forvandlet til et uhyre kryb” (Kafka, 79).
- 2 Houellebecq udtrykker sit ønske om en “opløsning” af EU i essayet “Donald Trump is a Good President: One foreigner’s perspective” (2019) og roser andetsteds *Brexit* og argumenterer for et *Franxit* (Gary). I sit kritisk engagerede essay om EU udtrykker Menasse sin “entusiasme for det europæiske projekt” (s. 20).
- 3 Dette er ikke stedet for en læsning af *Manden uden egenskaber*, men i indsigtfulde analyser viser både Magris og Tygstrup, hvordan Musils erfaring af det østrig-ungarske dobbeltmonarkis fald bliver indarbejdet i romanens form og ideverden.
- 4 “Filosofferne har kun fortolket verden forskelligt, men hvad det kommer an på, er at forandre den” (Marx, 403).

Litteratur

- Bellamy, Richard (2019): *A Republican Europe of States: Cosmopolitanism, Intergovernmentalism and Democracy in the EU*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Dickens, Charles (2003): *A Tale of Two Cities*, London: Penguin Classics.
- Gary, Nicolas (2016): “Selon Houellebecq, ‘La France est très proche d’une sortie de l’Europe’.” *ActuaLitté* 12. november 2016.
- Houellebecq, Michel (2019): *Serotonin*, Viborg: Gyldendals bogklubber/Rosinante.
- Houellebecq, Michel (2019a): “Donald Trump is a Good President: One foreigner’s perspective”, i *Harper’s Magazine* januar 2019.
- Kafka, Franz (2008): *Fortællinger*, København: Gyldendal.
- Lund, Nicklas Freisleben (2017): “I tvivlsomme kampe: Strejken og romanen, 1850-1950”, i *Kultur og klasse* 123, s. 213-232.
- Madsen, Peter (2003): “Vidnesbyrd fra nedens – Bliktrommen”, i *Kultur og klasse* 95, s. 43-63.
- Magris, Claudio (2003): *L’anneau de Clarisse. Grand style et nihilisme dans la littérature moderne*, Paris: L’Esprit des Péninsules.

- Marx, Karl (1976): *Teser om Feuerbach i Udvalgte skrifter II*, København: Forlaget tiden.
- McEwan, Ian (2019): *The Cockroach*, London: Jonathan Cape.
- Menasse, Robert (2015): *Der Europäische Landbote: Die Wut der Bürger und der Friede Europas oder Warum die geschenkte Demokratie einer erkämpften weichen muss*, Freiburg: Verlag Herder.
- Menasse, Robert (2018): *Hovedstaden*, Kbh: Forlaget Vandkunsten.
- Morrey, Douglas (2013): *Michel Houellebecq: Humanity and its Aftermath*, Liverpool: Liverpool University Press.
- Musil, Robert (1995): *Manden uden egenskaber I-IV*, København: Samlerens Bogklub.
- Parker, Alexander A. (1967): *Literature and the Delinquent: The Picaresque Novel in Spain and Europe 1599-1753*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- “Schumanerklæringen”, Den Europæiske Union, https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/europe-day/schuman-declaration_da.
- Smith, Ali (2017): *Autumn*, London: Penguin.
- Sweeney, Carole (2010): “‘And yet some free time remains...’: Post-Fordism and Writing in Michel Houellebecq’s *Whatever*”, i *Journal of Modern Literature* 33.4, s. 41-56, DOI 10.2979/jml.2010.33.4.41.
- Tygstrup, Frederik (2000): “Konstruktion og åbenbaring” i *På sporet af virkeligheden. Essays*, København: Gyldendal, s. 59-85.